

INGLIZ TILI DARSLARI ORQALI O'QUVCHILARDA O'QIB TUSHUNISH VA TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

Sojida Mardonova Sirojiddin qizi

*Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani 48-umumiy o'rta ta'lim
maktabi Ingliz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tili darslari orqali o'quvchilarda o'qib tushunish (reading comprehension) va tinglab tushunish (listening comprehension) ko'nikmalarini shakllantirishning mazmuni, usullari va metodik yondashuvlari yoritilgan. Shuningdek, mazkur receptive ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodlar, texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari maktab amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlari bilan asoslanadi.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, o'qib tushunish, tinglab tushunish, receptive skills, metodika, kompetensiya, til o'rgatish, interfaol darslar, kommunikativ yondashuv.

Global integratsiya va raqamli dunyoda ingliz tili asosiy aloqa vositasi sifatida tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maktab ta'lim tizimida ushbu tilni chuqur o'rgatish – o'quvchilarda to'rt asosiy til ko'nikmasini: o'qish, yozish, tinglash va gapirishni shakllantirishni talab qiladi. Ayniqsa, o'qib tushunish va tinglab tushunish ko'nikmalari – ingliz tilini samarali qabul qilishning asosi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada aynan receptive ko'nikmalar – o'qib va tinglab tushunishni shakllantirishga qaratilgan metodik yo'llar va tajribalarga e'tibor qaratiladi.

Ingliz tili darslari orqali o'quvchilarda o'qib tushunish va tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirish uchun quyidagi strategiya va usullarni qo'llash samarali bo'ladi:

O'qib tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish

O'qib tushunish (reading comprehension) ko'nikmalarini shakllantirish uchun o'quvchilarning matnni tahlil qilish, asosiy fikrlarni aniqlash va ma'lumotni qayta ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish muhimdir. Quyidagi usullar yordam beradi:

- Matn tanlash: O'quvchilarning yoshi, darajasi va qiziqishlariga mos matnlar tanlang. Masalan, boshlang'ich darajadagi o'quvchilar uchun oddiy hikoyalar, o'rta daraja uchun maqolalar yoki yangiliklar, yuqori daraja uchun ilmiy yoki adabiy matnlar mos keladi.

- Oldindan o'qish (Pre-reading): Matnni o'qishdan oldin o'quvchilarga mavzu bo'yicha savollar bering yoki kalit so'zlarni muhokama qiling. Masalan, agar matn ekologiya haqida bo'lsa, "environment", "pollution" kabi so'zlarni oldindan tushuntirib o'ting.

- Faol o'qish (Active reading): O'quvchilardan matnni o'qiyotganda asosiy fikrlarni belgilash, noma'lum so'zlarni kontekstdan aniqlash yoki muhim qismlarni qayd etishni so'rang.

- O'qishdan keyin (Post-reading): Matn bo'yicha savollar bering: "Asosiy fikr nima edi?", "Muallif nima deydi?", "Bu matn sizga nimani o'rgatdi?". Shuningdek, o'quvchilarni guruhlariga bo'lib, matnni muhokama qilishga undang.

- Turli xil mashqlar: Matnga asoslangan "to'g'ri/ noto'g'ri" savollari, gaplarni to'ldirish, sinonim/antanim topish yoki xulosa yozish kabi mashqlarni bajaring.

Tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish

Tinglab tushunish (listening comprehension) ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'quvchilarning nutqni idrok etish va ma'lumotni qayta ishlash qobiliyatlarini oshirish kerak. Quyidagi usullar samarali:

- Mos audio materiallar: O'quvchilar darajasiga mos audio yoki video materiallardan foydalaning. Masalan, boshlang'ich daraja uchun qisqa dialoglar, o'rta daraja uchun podkastlar, yuqori daraja uchun TED nutqlari yoki yangiliklar.

- Oldindan tayyorgarlik (Pre-listening): Tinglashdan oldin mavzuni muhokama qiling, kalit so'zlarni tushuntiring yoki qanday ma'lumotga e'tibor berish kerakligini aytib o'ting.

- Faol tinglash (Active listening): O'quvchilardan tinglash jarayonida muhim ma'lumotlarni qayd etishni yoki savollarga tayyorlanishni so'rang. Masalan, "Bu suhbatda qanday muammo muhokama qilindi?".

- Tinglashdan keyin (Post-listening): Tinglangan material bo'yicha savollar bering, muhokama uyushtiring yoki o'quvchilardan qisqacha xulosa aytib berishni so'rang. Shuningdek, rol o'ynash (role-play) orqali tinglangan dialogni takrorlash samarali bo'ladi.

- Turli xil mashqlar: Bo'sh joylarni to'ldirish (gap-filling), tinglangan ma'lumotni tartibga solish yoki eshitilgan ma'lumotni matn shaklida yozib berish kabi mashqlarni qo'llang.

Integratsiyalashgan yondashuv

O'qib tushunish va tinglab tushunish ko'nikmalarini birgalikda rivojlantirish uchun quyidagi usullarni sinab ko'ring:

- Video va subtitrlar: Ingliz tilidagi videolarni subtitrlar bilan ko'rsating. Birinchi bosqichda subtitrlar bilan tinglash, keyin subtitrsiz takrorlash orqali ikkala ko'nikma ham rivojlanadi.

- Matn va audio kombinatsiyasi: O'quvchilarga avval matnni o'qib, keyin o'sha mavzu bo'yicha audio tinglashni taklif qiling. Bu ularning so'z boyligini va tushunish darajasini oshiradi.

- Interaktiv darslar: Guruhlarda muhokama, debat yoki loyiha ishlari orqali o'quvchilarning o'qigan va tinglagan ma'lumotlarini amalda qo'llashga undang.

Motivatsiya va moslashuvchanlik

- Qiziqarli mavzular: O'quvchilarning qiziqishlariga mos mavzular tanlang (masalan, sport, kino, sayohat).

- Teknologiyadan foydalanish: Quizlet, Kahoot yoki BBC Learning English kabi platformalardan foydalanib, darslarni interaktiv qiling.

- Darajaga moslik: Har bir o'quvchining darajasiga mos vazifalar bering, shunda ular o'zlarini qulay his qiladilar va motivatsiyalari oshadi.

5. Doimiy baholash va qayta aloqa

- O'quvchilarning rivojlanishini muntazam baholang. Masalan, har oy oxirida qisqa testlar yoki loyihalar orqali ularning o'qib va tinglab tushunish ko'nikmalarini tekshiring.

- Ijobiy qayta aloqa bering va xatolarni tuzatishda ularga yo'l-yo'riq ko'rsating.

O'qib tushunish va tinglab tushunish ko'nikmalari boshqa til ko'nikmalari uchun poydevor vazifasini bajaradi. Ayniqsa, boshlang'ich va o'rta ta'lim bosqichida bu ko'nikmalar o'quvchilarning tilga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi. Mavjud darsliklarda bu ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlar mavjud bo'lsada, amaliyotda ulardan foydalanish darajasi past. Shuning uchun ham o'qituvchining metodik yondashuvi, qo'shimcha materiallar va individual yondashuv muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

O'quvchilarda ingliz tilidagi matnlarni o'qib va tinglab tushunish ko'nikmalarini shakllantirish, ularning umumiy til kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu ko'nikmalar orqali o'quvchilar mustaqil ta'lim olish, axborot izlash va kommunikatsiya qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Dars jarayoniga interaktiv audio va video materiallarni keng jalb qilish.

O'qish va tinglash bo'yicha differensial yondashuv asosida mashqlar tuzish.

Har bir matndan keyin kontekstga asoslangan savollar, grafik-topshiriqlar va kichik loyiha ishlarini kiritish.

O'quvchilarning mustaqil o'qib/tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantiruvchi platformalardan (BBC Learning English, VOA Learning English) foydalanishni yo'lga qo'yish.

Adabiyotlar.

1. Hoshimov O`, Yokubov I. Ingliz tili o'qitish metodikasi, Toshkent, 2003-yil
2. J.Jalolov Chet tilini o'qitish metodikasi, Toshkent, 2012-yil
3. Z. No'monova, G. O'rinboyeva- Til o'rganishda (listening) tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantirishning qulay usuli (ingliz tili misolida)

4. K.A. Krilova "Chet tili darslarida tinglashni o'rgatish texnikasi. Ingliz tili darslarida tinglashni o'rgatish metodikasi Ingliz tili darslarida tinglashni o'rgatish bosqichlari"
5. Khodjamkulov, U., Makhmudov, K., & Shofkorov, A. (2020). The Issue of Spiritual and Patriotic Education of Young Generation in the Scientific, Political and Literary Heritage of Central Asian Thinkers. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(05), 6694-6701.
6. Makhmudov, K. (2020). Ways of Forming Intercultural Communication in Foreign Language Teaching. Science and Education, 1(4), 84-89.